

Юсин Леся, ст. магістратури педагогічного факультету; науковий керівник – к.пед.н., доцент Борова В. Є. (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука. м. Рівне)

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розкрито поняття «компетенція», «компетентність», «професійна компетентність», «правова компетентність». Розглянуто різні точки зору на проблему професійної компетентності. Визначено сукупність фахових компетенцій майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу. Обґрунтовано, що найбільш ефективними формами організації навчально-виховного процесу є використання дискусій, проблемних ситуацій, дидактичних та ділових ігор, методу проектів.

Ключові слова: компетенція, компетентність, професійна компетентність, правова компетентність, майбутній вихователь дошкільного навчального закладу.

Аннотация. В статье раскрыты понятия «компетенция», «компетентность», «профессиональная компетентность», «правовая компетентность». Рассмотрены различные точки зрения на проблему профессиональной компетентности. Определена совокупность профессиональных компетенций будущего воспитателя дошкольного образовательного учреждения. Обосновано, что наиболее эффективными формами организации учебно-воспитательного процесса является использование дискуссий, проблемных ситуаций, дидактических и деловых игр, метода проектов.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, профессиональная компетентность, правовая компетентность, будущий воспитатель дошкольного учебного заведения.

Annotation. The notion of «competence», «expert knowledge», «professional competence», «legal competence» are revealed in the article. Different points of view on the problem of professional competence are considered. The set of professional competences of the preschool future teacher is determined. The authors grounded that the most effective forms of the educational process organization is the use of discussions, problem situations, didactic and business games, project method.

Keywords: competence, expert knowledge, professional competence, legal competence, preschool future teacher.

У сучасних умовах постійного оновлення нормативно-законодавчої бази у сфері освіти, перед системою дошкільної освіти постають завдання постійного вдосконалення й систематизації необхідних правових знань і вмінь, які є необхідним елементом професійної компетентності фахівців дошкільної освіти. Враховуючи існуючі наукові напрацювання в цій сфері та перспективний педагогічний досвід, правову компетентність вихователя дошкільного навчального закладу визначено як: високий ступінь володіння правом у конкретній професійно-педагогічній практичній діяльності, знання законів і підзаконних актів, джерел права, на які він повинен спиратися, розуміння принципів права учасників педагогічного процесу і способів правового регулювання їхніх відносин, ставлення до права як до невід'ємної складової професійної діяльності.

До основних складових правової компетентності відносяться:

- правова освіченість як сукупність знань з проблем права;
- правова спрямованість, що зумовлює потребу постійно отримувати, розширювати арсенал педагогічних засобів розв'язання правових проблем;
- правова готовність як наявність умінь доцільного вирішення конкретних правових питань.

Проблему компетентності на різних рівнях аналізу розробляли С. Гончаренко (тлумачення явища компетентності), І. Тараненко (визначення компетентності як здатності до найефективнішого застосування знань), А. Василюк (розкриття сучасних підходів до формування компетентності вчителів), І. Ящук (обґрунтування життєвої компетентності особистості), В. Ковальчук (визначення соціальної компетентності), А. Михайличенко, В. Аніщенко (обґрунтування професійної підготовки на основі стандарту компетентності), О. Локшина та ін. У працях багатьох сучасних дослідників розкриваються конкретні питання формування професійно-педагогічної компетентності педагогічних кадрів, а саме:

- структура та зміст професійно-педагогічної компетентності педагога (Т. Браже, В. Дьомін, Т. Іванов, Л. Карпова, В. Лозова, А. Маркова, Т. Мельниченко, Л. Мітіна, Д. Равен);
- закономірності формування та практичного застосування професійно-педагогічних умінь (В. Бондар, І. Бех, Н. Кічук, Л. Кондратенко, М. Станкін);
- фактори підвищення професіоналізму педагогічних кадрів (А. Бусигіна, А. Деркач, Н. Кухарев, В. Панчук);
- феномен професійної зрілості педагога (В. Антипова, Є. Барбіна, Н. Гузій, Г. Троцько та ін.);
- особливості розвитку професійної компетентності вчителів у системі безперервної педагогічної освіти (В. Вівтюк, К. Кальницька, В. Стрельников, Л. Шевчук);

– шляхи підвищення професійно-педагогічної компетентності керівників шкіл (В. Анейчук, О. Бондарчук, О. Мармаза, В. Маслов, Я. Шкурко, В. Ястребова).

В останні роки поняття компетенції вийшло на загальнодидактичний і методологічний рівні. Це пов'язано з його системно-практичними функціями та інтеграційною роллю в освіті. Посилення уваги до проблеми компетенції зумовлене також рекомендаціями Ради Європи, які стосуються оновлення освіти, її наближення до замовлення суспільства. Формування компетентності у майбутніх фахівців дошкільної освіти є результатом їх підготовки в педагогічному навчальному закладі, колосальної роботи над собою тощо.

Метою нашої статті є опрацювання дефінітивної характеристики ключових понять дослідження, а саме: «компетентність», «компетенція», «професійна компетентність», «правова компетентність».

Наукова ефективність ідеї не може бути доведена, справедливо зазначає Л. Ващенко, якщо не з'ясовано смисл термінів та не сформульовані положення. При цьому вчений застерігає від зловживання двозначними термінами та ігнорування мисленнєвих дефініцій, що уточнюють та пояснюють смисл [1, с.36].

Категорію «компетенція» Енциклопедія освіти визначає як відчужену від суб'єкта, наперед задану соціальну норму (вимогу) до освітньої підготовки учня, необхідну для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері, тобто соціально закріплений результат. Результатом набуття компетенції є компетентність, яка на відміну від компетенції передбачає особистісну характеристику, ставлення до предмета діяльності [2, с. 409–410].

Структура професійної компетентності спеціаліста визначається не тільки професійними базовими знаннями та вміннями, але й ціннісними орієнтаціями, мотивами його діяльності, розумінням себе та навколишнього світу, стилем стосунків з людьми, його загальною культурою, здатністю до розвитку власного творчого потенціалу.

Головними напрямками формування компетентності педагога є: емпатійність, здатність до переживання; повага до дітей, потреба віддати їм своє серце; справжня інтелігентність, духовна культура; високий професіоналізм; потреба у постійній самоосвіті та готовність до неї. «Психологічна компетентність педагога» – органічна складова педагогічної майстерності, необхідна умова ефективної взаємодії всіх учасників навчально-виховного процесу [2, с. 749–750].

Для сучасних наукових досліджень про компетентнісний підхід (В. Кричевський, О. Овчарук, Ж. Ольховська, П. Фляйсман, Д. Фегер та ін.) – характерним є здебільшого визнання, що компетенція є необхідним складником компетентності, а компетентність є універсальним виміром успішної діяльності фахівця. На думку дослідників (В. Болотова, В. Серикова та ін.) саме цей підхід фокусує увагу не на інформованості особистості, а на її умінні розв'язувати проблеми, що вимагає нового

завдання та проектування, оцінювання нового досвіду, рефлексії та контролю щодо ефективності обраного шляху відповідно до розв'язання проблеми, що виникає. Отже, йдеться про «доведену готовність особистості до діяльності» [3, с.143].

В. Олійник були розроблені показники професійної компетентності педагогів дошкільних навчальних закладів (ДНЗ) за рівнями їхньої педагогічної майстерності. До основних складових правової компетентності з урахуванням специфіки управлінської діяльності у сфері освіти відносяться:

1) правова освіченість: правові знання (загальнотеоретичні, методичні, організаційно-технологічні тощо);

2) правова спрямованість: визнання значущості правових знань і вмінь у діяльності керівника дошкільного закладу, прагнення їх удосконалення;

3) правова готовність: уміння й навички, що забезпечують вирішення професійних ситуацій на правовій основі [4, с. 4].

Усі зазначені вище компоненти взаємозумовлені і взаємозалежні між собою. Вони інтегруються в єдине утворення – правову компетентність, яка є важливою складовою загальної готовності керівника дошкільного закладу до професійної діяльності.

Важливість правового виховання розглядалась ще у античних філософських працях Сократа, Платона, Аристотеля, Цицерона, Квінтіліана. Подальший розвиток їх ідей спостерігається у роботах Ж. Ж. Руссо, Д. Дидро, Дж. Локка.

Важливість правової освіти і правового виховання особистості, їх державне значення і необхідність для кожного громадянина спричинили появу багатьох наукових публікацій з цієї тематики, у яких висвітлено: формування правової компетентності особистості (С. Воеводіна, С. Гурін, Я. Кічук, П. Лежнев, О. Мігаль, О. Панова, Н. Саприкіна, та ін.); правова підготовка, формування правової культури та правової свідомості майбутнього вчителя (Г. Васянович, В. Владимірова, М. Городиський, І. Дарманська, Я. Кічук, Л. Мацук, М. Подберезський, І. Романова, О. Саломаткін, Н. Яковлева та ін.).

Головними складовими цього утворення, на переконання низки дослідників, є моральна й правова культура особистості у поєднанні патріотичних, національних та загальнолюдських її почуттів. Моральна складова охоплює національні і загальнолюдські цінності, а правова є суб'єктивною основою й передумовою становлення правової держави, для якої характерна виняткова роль громадянських якостей. Такі дослідники, як Р. Романов, Г. Рибко, Б. Ступарик та ін. довели, що лише в результаті громадянського виховання особистості в її свідомості, почуттях і діяльності утверджуються громадянські цінності, зокрема, повага до закону, влади. Саме це і є основою формування правової компетентності.

Під компетенціями низка дослідників розуміють готовність та здібність доцільно діяти у відповідності з вимогами справи, методично організовано

та самостійно вирішувати завдання і долати труднощі, а також адекватно оцінювати результати своєї діяльності.

Таким чином, у поняття компетенції входять поняття «здібність» та «готовність». Під здібністю частіше за все розуміють уміння здійснювати якісь дії або ж індивідуальну схильність до певного виду діяльності. Поняттю «готовність» у більшій мірі притаманний процесуальний (діяльнісний) компонент «підготовлений до використання». Крім того, готовність передбачає мотивованість особи. В цілому, здібність і готовність визначають успіх у професійній діяльності.

Однією з провідних компетентностей у професійній діяльності вихователя дошкільного закладу є його правова компетентність, оскільки її сформованість надає особистості можливість вільно орієнтуватись у правових явищах, визначати правові причинно-наслідкові зв'язки, виділяти та розрізняти правові відносини людини з суспільством та навколишнім середовищем, приймати обґрунтовані життєві та професійні рішення і здійснювати їх відповідно до законодавчих норм.

Національна доктрина розвитку освіти серед пріоритетних напрямів вдосконалення вищої освіти вказує на необхідність «...забезпечення високої якості вищої освіти та професійної мобільності випускників вищих навчальних закладів на ринку праці, ... запровадження гнучких освітніх програм та інформаційних технологій навчання» [5, с. 4].

Означена ситуація висуває значно вищі вимоги щодо рівня підготовки фахівця-випускника вищого навчального закладу (ВНЗ). Цілеспрямована і планомірна підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти у вищих навчальних закладах є основним завданням процесу навчання.

Яскравим прикладом створення належних умов підготовки майбутніх педагогів для дошкільних закладів та організаторів дошкільної освіти, на нашу думку, є організація навчання в Інституті педагогічної освіти (ІПО) Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука.

На думку дослідниці О. Болотової, правова компетентність майбутнього педагога визначається рівнем правосвідомості студента та його правової активності [6, с. 5]. Колосальна робота здійснюється в ІПО у цьому напрямку. Студенти педагогічного факультету – не пасивні, а активні учасники освітньої політики навчального закладу, мають можливість реалізовувати власні уміння щодо розв'язання проблемних питань освітнього процесу правовими засобами, виступати захисниками прав та інтересів своїх однокурсників щодо удосконалення навчального процесу, розкладу занять, дисциплін за вибором, змістового наповнення аудиторних та поза аудиторних занять, системи оцінювання тощо. Професійне зростання, входження у професію вихователя в сучасній вищій школі починається практично з першого курсу. На четвертому курсі навчання,

студенти починають глибоко опановувати особливості управлінської діяльності в системі дошкільної освіти.

Одним із завдань, які ставляться перед викладачами та студентами під час вивчення дисциплін є опрацювання нормативних документів з організації дошкільної освіти в Україні, зокрема, роботи завідувача та вихователя-методиста дошкільного закладу з різних напрямів управлінської діяльності. Передбачається широке ознайомлення студентів з особливостями роботи з документами, їх класифікацією, метою, структурою та змістом кожного з них, особливостями використання в практичній роботі.

В ІПО забезпечено широке використання методів формування правової компетентності майбутніх фахівців дошкільної освіти у позааудиторний час: підготовка доповідей за практико-орієнтованими питаннями («Нормативні документи про планування роботи дошкільного закладу», «Сучасні підходи до організації методичної роботи з педагогами ДНЗ», «Нормативні документи про організацію харчування дітей і працівників дошкільного закладу», «Надання додаткових освітніх послуг в ДНЗ та дотримання вимог нормативних документів з цього питання» та ін.), розробка студентами проєктів для здійснення методичної та управлінської діяльності під час виробничої практики («Ділова документація працівників ДНЗ», «Організація атестації педагогів дошкільного закладу» тощо), підготовка творчих завдань для виробничої практики (підготувати портфоліо нормативних документів на допомогу майбутньому вихователю ДНЗ; атрибутів для проведення дидактичних ігор та вправ на класифікацію, упорядкування каталогу матеріалів методичного кабінету ДНЗ з певного питання; підготувати пам'ятки аналізу різних форм роботи з дітьми у різних вікових групах; змодельовати тексти інструкцій для проведення різних видів інструктажів з працівниками ДНЗ тощо), участь у пошуковій та дослідницькій діяльності в рамках роботи студентського наукового товариства тощо.

Організація навчального процесу в ІПО передбачає різні види діяльності студентів як теоретичного, так і практичного спрямування. В роботі зі студентами посилено практичну складову підготовки майбутніх фахівців, розширено перелік активних методів навчання, постійно осучаснюються форми проведення занять. Перевага надається активним методам і формам навчання, які допомагають студентам відчувати себе суб'єктом навчання, відійти від монологізованих форм навчання, підтримувати прагнення до творчого самовдосконалення, культивувати дух успішності у розв'язанні завдань різного рівня складності. Відповідно доброзичливість та приязність у ставленні студентів до викладачів сприяють перетворенню навчально-виховного процесу у співпрацю більш досвідченого з менш досвідченим.

Щодо форм організації навчально-виховного процесу, то найбільш ефективними є використання дискусій, проблемних ситуацій, дидактичних та ділових ігор, методу проєктів тощо. На семінарських заняттях у

студентів формуються уміння аналізувати і зіставляти нормативні документи з різних питань організації дошкільної освіти, підготовка до яких вимагає самостійного вивчення методичної літератури, нормативних документів тощо.

Збагачений таким професійним досвідом майбутній фахівець дошкільної освіти в умовах власної професійної діяльності зможе скористатись знаннями та уміннями, здобутими під час навчання, а зібраний портфоліо нормативних документів ще низку років після закінчення навчання в університеті буде слугувати у здійсненні управлінських функцій.

Отже, формування правової компетентності майбутніх фахівців дошкільної освіти є складним багатограним процесом, попри те, що результативність цієї діяльності віддалена в часі і її можна буде побачити та проаналізувати через кілька років. Проте, здійснювати її буде під силу новій еліті педагогів-дошкільників, що поєднують у професіоналізмі, «культурний капітал та інтелектуальний ресурс».

1. Ващенко Л. М. Управління інноваційними процесами в загальній середній освіті регіону : [монографія] / Л. М. Ващенко. – К. : Тираж, 2005. – 380 с.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; [гол. ред. В. Г.Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Кічук Я. Правова компетентність майбутнього фахівця – пріоритетне завдання громадянської освіти у вищій школі / Я. Кічук // Вісник львівського університету. Серія «Педагогіка». – 2008. – Вип.23. – С. 141–147.
4. Олійник В. В. Формування правової компетентності керівників навчальних закладів у системі післядипломної педагогічної освіти / В. В.Олійник // Автореф. дис. канд. пед. наук, Запоріжжя, 2008. – 16 с.
5. Національна доктрина розвитку освіти // Дошкільне виховання. – 2002. – №7. – С. 4–8.
6. Болотова Е. Л. Система непрерывной правовой подготовки педагогических кадров / Е. Л. Болотова // Автореф. дис.... д-ра пед. наук: 13.00.08. – М., 2007. – 19с.